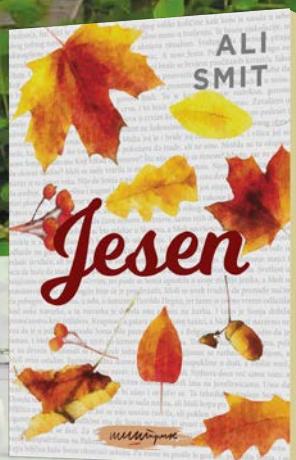

POD ŽIVOM

ŠTRIKOVE
MINI-NOVINE

GODINA 3 • BROJ 6
NOVEMBAR 2022

ALI SMIT
engleska književnica
autorka romana „Jesen“

**LJUBAV POPRIMA
NAJRAZLIČITIJE OBLIKE**

With the Support of
Creative Europe Programme
of the European Union

FOTO: ANTONIO OLMO GARDIAN

Foto: www.seskunde.lt

RAZGOVOR

ALI SMIT, ENGLESKA KNJIŽEVNICA, O ROMANU „JESEN“

LJUBAV POPRIMA NAJRAZLICITIJE OBLIKE

Mi smo vremenski sadržioci, mi sadržimo svu našu dijahroniju

Ali Smit jedna je od najznačajnijih savremenih autorki čije stvaralaštvo ne samo da je ovenčano brojnim prestižnim nagradama kao što su Bukerova nagrada, Oranđž nagrada za prozu, kao i Orvelova nagrada za političku prozu, već joj je obezbedilo i vitešku titulu i orden Reda Britanskog Carstva (CBE), kao i članstvo u Kraljevskom društvu za književnost (FRSL).

Njen sezonski kvartet predstavlja jedan od najskorijih i najvećih fenomena savremene književnosti. Sastavljen od četiri zasebna, ali međusobno povezana romana naslovljenih po godišnjim dobima, sezonski kvartet ove lauretkinje Nobelove nagrade na čekanju, kako je opisuju savremenici i književna kritika, nastaje s ciljem autorke da ispita može li književnost da odgovori na zahteve savremenog doba u kome je sve instant dostupno, udaljeno svega jednim klikom, i u kome se sve menjaju velikom brzinom. Može li književnost da odgovori na ove promene? Može li da prati društveno-politička dešavanja? Može li da bude politična, a da pritom ostane književnost? Ovo su samo neka od pitanja na koja Ali Smit pokušava da odgovori u romanima *Jesen*, *Zima*, *Leto* i *Proleće*.

Svoj književni eksperiment Ali Smit će započeti romanom *Jesen* koji u fokusu ima nesvakidašnje prijateljstvo osmogodišnje devojčice Elizabete i njenog osamdesetogodišnjeg komšije Danijela. U trenutku kada roman počinje mnogo se šta

već dogodilo, čitavi životi su odigrani. Danijel je hospitalizovan stogodišnjak koji uglavnom spava, ili barem tako misli Elizabet koja ga redovno posećuje kako bi mu čitala knjige. Elizabet je odrašla žena koja pokušava da izvadi pasoš u Britaniji koja je tek izašla iz Evropske unije i mnogo se šta promenilo. Osim birokratije. Ovo nije svet fikcije, ovo je pošta, reći će joj službenik kada po ko zna koji put pokuša da pošalje neophodnu dokumentaciju. Kako su savremenost i trenutnost igrali značajnu ulogu u pisanju *Jesen* i ostalih dela iz kvarteta i kako je sama autorka nastojala da stvari književnost što bližu sadašnjosti i vremenском trenutku u kojem je stvarana sezonski kvartet se neretko opisuje i kao Covid-Bregzit serijal.

Roman *Jesen* je bio u najužem izboru za nagradu Men buker, proglašen je Značajnom knjigom Vašington posta i jedna je od deset knjiga godine prema oceni Njujork tajmsa. Dalje u tekstu prenosimo razgovor posvećen ovom romanu koji je knjižki bloger Erik Karl Anderson vodio sa Ali Smit.

Un Ambiciozno ste napisali ovaj roman kao prvi u nizu od četiri knjige nazvane po godišnjim dobima. Kakva je vaša opšta koncepcija ovog kvarteta?

Već oko 20 godina razmišljam o pisanju sezonske serije knjiga i nakon što sam 2014. godine završila *Kako biti oboje* shvatila sam da je vreme da počnem.

Ovo bi jednostavno moglo biti zato što sam tada, nakon što je Hamil Hamilton napravio tako lepu gotovu književnu formu u *Kako biti oboje* za svega nekoliko nedelja, znala da je moguće da se knjiga izokrene prilično brzo u poređenju sa ubičajenim vremenom koje je potrebno, i to me je uzbudjalo koliko bliska savremenosti jedna gotovo knjiga može biti u svetu, a opet kako bi mogla biti sve do u velikoj meri u slojevitom, cikličnom vremenu.

Način na koji živimo u vremenu je napravljen da izgleda linearno zbog hronologija koje mi i drugi primenjujemo na naše živote, počinjemo s rođenjem, završavamo sa smrću, i sa sredinom u kojoj treba da se pridržavamo jednih ili drugih ubičajenih životnih očekivanja, drugim

rečima iz godine u godinu, iz dana u dan, iz minuta u minut, iz trenutak u trenutak činjenica je da vreme prolazi. Ali mi smo vremenski sadržioci, mi sadržimo svu našu dijahroniju, našu prošlost i našu budućnost (a takođe prošlost i budućnost svih ljudi koji su nas stvorili i kojima ćemo zauzvrat mi pomoći da postanu ono što su) u svakom od naših uzastopnih trenutaka / minuta / dana i godina i pitam se da li je naša stvarna energija, naša istorija, ciklična i u kontinuitetu i u osnovi, više nego uzastopna.

A pošto se roman kao forma uvek odnosi na vreme, i pošto ime koje smo dali formi romana takođe znači novo (*novel*), nešto novo, nešto tako novo da je to novost, prepostavljam da me zanima postavljanje strukturalnih pitanja forme.

Videćemo šta će se desiti. Nemam pojma kako će se stvarnost susresti s konцепcijom. Jedva čekam da saznam.

Un Roman tako precizno i lepo artikuliše konfliktno raspoloženje države nakon Bregzit. Da li je bilo teško pisati o nečemu toliko aktuelnom u seriji knjiga koje ste planirali godinama?

Ne, shvatila sam, kako je Bregzit počeo da se dešava oko svih nas, da se ono što sam pisala već odnosilo na podele, graniče i identitete, i da, malo više na istorijske parlamentarne laži. Tako da, se manje-više uredno uklopio. Ali kako se desio, tačno sam se približavala obećanom roku za Hamiša Hamiltona, pa sam pitala svog izdavača Sajmona da li bih mogla da dobijem još mesec dana, jer sam znala da knjiga mora (a morala sam i ja), da bude u skladu sa onim što se dešavalо kako bi pojmovi savremenosti u njoj uopšte nešto značili. To je pravi dokaz za zaista briježljatnog izdavača da je gotovo knjiga tako lep objekat sama po sebi.

Un Kao devojčica Elizabet razvije specijalno prijateljstvo sa svojim znatno starijim komšijom Danijelom Glukom. Šta je to što je toliko privlači gospodinu Gluku?

Hmm. Pa... Kada prolazi pored njegovih vrata, muzika uvek svira. Njegova kuća je puna umetnosti. Ljubav i mašta su povezani. I on je drugačiji od svih koje je upoznala. I ona ga već vidi onakvim ka-

kav jeste, prošli izgledi, i tako on vidi nju. I stotinu drugih sitnih detalja. Ali iznad svega, ona, kao i on, zna negde u svojoj srži čim se sretnu da će postati doživotni prijatelji – imam teoriju da mi znamo naše doživotne prijatelje, mi intuitiramo to znanje čim ih upoznamo. To je nešto o prepoznavanju. A ljubav poprima najrazličitije oblike za koje klišeirani arhetipiobično ne ostavlaju mnogo prostora.

„Kao i u mnogim vašim knjigama drveće predstavlja važan faktor u ovom romanu. Tu su opisi o drveću koje se menjaju, ljudi sljudi se oblače u drveće i pretvaraju u njega. Kakav značaj za vas ima drveće?“

Drveće je sjajno. Nemoje da počnem da govorim o tome koliko je drveće pametno, koliko je izdašno u kiseoniku, koliko je vremenski formirano u unutrašnjim cikličnim krugovima, kako obezbeđuju domove bezbrojnim stvorenjima, kako je u vreme kada je ova država bila prekrivena šumom reč za nebo bila staroengelska reč koja je značila vrh drveća... Slast koju stvara. Stvari koje nam pomaže da stvorimo. Polenacija koju omogućuje, njihova potpuna, meka plodnost. Njihova uspravnost, plus savitljivost, njihova gipkost u svim vremenjskim uslovima. Njihovo sklonište. Njihova domišljatost u bojama i brizi o sebi kroz svako godišnje doba. Njihova organska povezanost s knjigama. Kao što rekoh, nemojte da počnem. I naravno, jesen – jesen – životni ciklus lista, lisni ciklus života. „Onaj koji je poljubio list ne treba dalje da traži“, Kerol Vilijams.

Postoji norveški pesnik kog svi znaju u Norveškoj, on je kao Berns u Škotskoj,

kao Vordsvort u Engleskoj, zove se Verge land i kada je preminuo, poprilično mlad, jedna od poslednjih stvari koje je rekao bila je: „*Poljubite za mene ruže koje će procvetati naredne godine.*“ To je samo vrh onoga što osećam prema drveću.

*„Vaš prethodni romans *Kako biti oboje* prikazuje fascinaciju mlade osobe donekle zaboravljenim umetnikom. U ovom romanu Elzabet aktivno istražuje Polin Biti, jedinu britansku pop umetnicu koja je danas pomalo skrajnuta. Šta Vas je navelo da pišete o ovoj umetnici i o preokupaciji lika njome?“*

Znala sam da će knjiga o jeseni biti o kratkoći života – na kraju krajeva, nije moguće i ne treba izbegavati Kitsa. I kada sam naišla na sliku Polin Boti, tako punu svetlosti i živahnosti, i onda saznaла o okolnostima njenog života, i posmatrala sve više i više njenih izvanrednih i značajnih radova, i videla kako je krenula u rušenje granica i podela i datih ograničenja za mlađu ženu svog vremena, znala sam će ona, na ovaj ili onaj način, shvatiti. Kada sam videla kako postavlja pitanja o imidžu, o replikaciji imidža i našem odnosu prema imidžu, osećala se još stvarnjom danas; ona je sve to vide-

la – radila sa i na veštinama koje su nam trenutno potrebne u svetu prekrivenom imidžom – pre predeset godina, i kada sam osetila i njenu veštinu da u svoj rad inkorporira i ono što je nazivala „nostalgijom za sada“ – i koliko je njena savremena originalnost bila toliko zabrinjavačuća da je nakon smrti nestala, prosto isparila, gotovo preko noći, iz kulture koju nije samo utelovila, već joj je i pomoгла da postane moguća – i onda kako se ponovo pojавila nakon i uprkos prilično tragičnim izgledima njenog kratkog života – bila je to ciklična priča sama za sebe. Ciklična struktura, počinjem da shvatam, je komična struktura, mislim komična u smislu suprotna od tragedije. Ona je o obnovi. Uvek će biti o revitalizaciji.

Tako da, mislim da sam znala da verujem takvoj slučajnosti. I toliko sam srećna da imam njen moćno prisustvo, njenu gracioznost, njenu kreativnost koja poništava granice i energiju, tu čistu radosnu vitalnost, i to u knjizi koja je toliko o podelama, lokalnim, nacionalnim i međunarodnim, sa kovjima se upravo sada susrećemo i bukvalno i retorički.

Izvor: <https://www.penguin.co.uk/articles/2016/10/ali-smith-on-autumn> (14. 11. 2022)

CITATI

Bilo je to najgore doba... bilo je to najgore doba.

U tome je stvar sa stvarima. Raspadaju se, uvek su se raspadele i uvek će se raspadati.

Može li čovek biti i mrtav i gladan u isto vreme.

Moderni zapadni svet potcenjuje smrt. Treba neko da im javi. Treba neko da ih opomene.

Da li se smeh moćnih razlikuje od smeha običnog sveta?

Zavisi od toga šta je tebi normalno. Što se očigledno razlikuje od onoga što ja shvatam kao normalno.

Došlo je vreme da ljudi jedni drugima drže predavanje. Niko više ni s kim ne pokušava da razgovara.

Neću zaboraviti, rekla je Elizaber.

Zaboravila je čim je izašla na vrata.

KO PREVODI?

DORĐE TOMIĆ je rođen u Beogradu 1963. godine. Diplomirao 1989. na Filološkom fakultetu u Beogradu na grupama za engleski jezik i opštu književnost. Prve prevode objavio je u časopisu studenata Filološkog fakulteta Znak. Član je Udrženja književnih prevodilaca Srbije od 2001. Za prevod romana *Gradovi Crvene noći* Vilijama Barrouza dobio je Nagradu „Miloš Đurić“ za najbolji prevod sa engleskog jezika za 2010. godinu. Njegov sledeći prevod, *Mesto mrtvih puteva* (2012), od istog autora, bio je u užem izboru za Nagradu „Mihailo Đordjević“. Za izdavačku kuću Štrik preveo je autobiografiju Maje Andelou *Znam zašto ptica u kavezu peva* i roman *Jesen* Ali Smit.

KNJIŽEVNOST ZA LJUDE

Ali Smit dugo je osmišljavala književni eksperiment: želela je da piše o globalnim dešavanjima, onima koja se odvijaju u trenutku pisanja romana i koja, bilo negativno bilo pozitivno, menjaju svet.

Htela je da proveri da li književnost, na svoj ali ipak unapređen način, može da prati aktuelna događanja i da uđe u trku s modernim pisanjem koje zahteva brzinu. Da li je to književnosti potrebno? Jeste, jer književnost mora da održi ili povrati svoju moć da, na svoj ali unapređen način, komentariše svet. „Ako želiš da menjaš ljude, ne odmeći se“. Suština književnosti jeste da nas menja. Ali suština književnosti je i da ostane književnost, na svoj ali unapređen način. Umetnost, ne propaganda, ne pamflet, ne grbava teza.

Rezultat njenog eksperimenta jesu četiri romana, koje je nedavno objavila IK Štrik – Jesen (prevod Đorđe Tomić), *Zima* (Jelena Filipović), *Proleće* (Marija Obradović) i *Leto* (Marija Obradović). Ovako je to otprilike izgledalo: književnica ima ideju, razrađuje ideju, krene da piše i desi se – korona. Ona postaje deo romana, menja putanje likova, menja njihov život i tok priče. Menja književnu ideju, slično kao što je promenila naše živote. Je li bilo lako? Baš nimalo. Niti za autorku, niti za izdavača, ni engleskog ni srpskog, jer brzina zahteva vanserijski oprez kad je o kvalitetu reči.

Sva četiri romana prate globalna događanja u trenutku sopstvenog nastajanja. Veću težinu ima pročitati ču književnosti da je Boris Džonson nedovoljni samozadovolnjnik nego u novinama. Da u koroni nisu bili od neke pomoći svileni engleski sinovi Oksforda nego radnička klasa, medicinske sestre, poštari, pekari.

Bregzit je izvukao nekoliko, zapravo dosta cigala iz evropskog zida koji se mogu vodeti, na primer, iz Rusije. Ali Smit, međutim, to nije objavila kao vest, ona je prenela zadah nacističkog dela

Engleske koji piše rasističke grafite po zidicima koji su ostali da pregrađuju zadnja dvorišta.

Ipak, konstrukcija romana znatno je složenija i vrlo promišljeno postavljena. Bez te konstrukcije eksperiment ne bi bio moguć. Romani nisu čvrsto povezani, ne slede jedan iz drugog linearно, ali se nadopunjaju i čine celinu. Likovi šetaju iz jednog u drugi roman, zatičemo ih u različitim dobima i situacijama. Njihovi književni životi šire oko sebe auru snažne simbolike, jer se odvijaju na sigurnosnoj mreži ispletenoj od niza istočarskih i književnih referenci.

Ali Smit plete na Šekspiru i Dikensu, ali i na savremenim umetnicama pogotovu onim koje je prekrila zla paučina nepravednog vrednovanja, Polin Boti, Barbara Hepvort, na primer. Jedan od glavnih junaka Danijel Gluk ratne godine proveo je na ostrvu Men, gde je Velika Britanija napravila logor za tadašnje neprijatelje zemlje, iako su bili državljanini Velike Britanije. Mnogi umetnici bili su zatvoreni u tom logoru. Danijel je imaginarni književni lik, ostrvo Men nije izmišljeno. Jeste li znali za to?

Ali Smit tematizuje i jezik: jezik književnosti – jezik u svojoj estetskoj funkciji – i jezik digitalne komunikacije – što je jezik u funkcije brzine. Jezik i mišljenje. Zašto misao ne može biti digitalna? Misao može biti brza, ali i glupa. Izraz još brži i banalniji. To suštinski prestaje da bude misao. To je digitalni piktogram. Ako svet prestane da misli, ili zaboravi kako da misli, svet će nestati. Ako svet ne ume da se izrazi na pravi način, svet će nestati. Jezik je suština našeg izraza. Ne komponenta, suština.

Svet će umreti i ako mu srce prestane da kuca ljubav. Pandemije, ubistva, smrti na sve strane, ratovi. Zli otkucaji sveta. Bezosećajnost za čoveka do tebe, potpuna nebriga za onog pet redova od tebe. Pet zemalja, pet kontinenata od tebe.

Usamljenost, čežnja, patnja. Artur je drugi među glavnim junacima i junakinjama romana. Ima blogArt u prirodi, ali nikako nije u prirodi. Art čeka retke ptiće kako bi pisao o njima. Art je pun pitanja, a neki su odgovori zastrašujući. Ali Art će upoznati Elizabet, još jednu glavnu junakinju među protagonistima. I zaljubiće se na prvi pogled, i to offline, i to je moguće. Njegova bivša devojka Šarlot pronaći će Ajris, Artovu tetku, rođenu sestru Artove majke Sofije.

Ajris je revolucionarka, jedna od osnivačica Kampanje za nuklearno razoružanje šezdesetih i jedna od onih koji će 2020. prva pomoći ljudima zapelim u pandemiji kovida. Sofija je sušta suprotnost, tipična engleska konzervativka čija je crkva banka. Ali Sofija krije iznenađujuću tajnu. Putevi koji se ukrštaju, priče koje se uklapaju i nadovezuju, likovi koji u čitavoj silini svetske i lične nesreće i zbuđenosti ipak uspevaju da jedni drugim pruže ljubav. Da se vole izvan godina, preko umetnosti. Nekad samo preko pravih reči. I to nije samo. Bez toga smo mrtvi, svet ne postoji.

Ali Smit piše razigrano, razbija konvencionalnu formu, razbija i uobičajenu rečenicu, ali ne preteruje. Stil je često brz, pokušava da uhvati danas za ruku, ali je i ritmičan, pa onda kakofoničan, rečenice se prekidaju, gramatika se nekad ne poštuje. Ima smisla. To je unapređen način, jedan od vidova. Ali Smit je duhovita, možeš da čitaš ove romane i da se smeješ. I da plaćeš. To je dobro, to volimo. Dobro je kad volimo.

Da li je eksperiment uspeo? Imate četiri romana koja su istovremeno i stupci s najnovijim vestima, ali i četiri uspela, nagrađena umetnička ostvarenja. Imate književnost koja kuca na zaboravljena vrata naše svesti. Književnost koja je za ljude. I želi da spase. I začudo, nekako voli ovaj đavolji svet.

Ljubica Pupežin, pogovor za Jesen